

“Bola shaxsining rivojlanish xususiyatlari, bolalarning shaxsiy rivojlanishiga omillar tasiri, shaxs tushunchasi”

Abdusharipova Shaydoxon Allanazar qizi

Urganch Davlat Universiteti Pedagogika va psixologiya

ta'lim yoʻnalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola bola shaxsining rivojlanish xususiyatlari, bola ijtimoiylashuviga ta'sir etuvchi omillar hamda tarbiyaning shaxs kamolotiga ta'siri haqida bayon etilgan. Hozirgi shiddad bilan rivojlanib kelayotgan mamlakatimizning qay darajada yuksalishi, o'sib kelayotgan yosh avlodning ta'lim tarbiyasiga bevosita bog'liq hisoblanadi. Shaxsning kamolga yetishida ijtimoiy muhit, ta'lim-tarbiya muhim ahamiyatga ega. Rivojlanish kishidagi jismoniy, ruhiy va ijtimoiy jarayon bo'lib, u barcha tug'ma va egallangan miqdor va sifat o'zgarishlarini o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: ta'lim, tarbiya, rivojlanish, shaxs, oila, tashqi muhit, irsiyat, tug'ma qobiliyat.

Аннотация: В данной статье описаны особенности развития личности ребенка, факторы, влияющие на социализацию ребенка, влияние воспитания на развитие личности. Уровень развития нашей стремительно развивающейся страны напрямую связан с воспитанием подрастающего поколения. Социальная среда и образование имеют важное значение в развитии человека. Развитие – это физический, психический и социальный процесс в человеке, включающий в себя все врожденные и приобретенные количественные и качественные изменения.

Ключевые слова: образование, воспитание, развитие, личность, семья, внешняя среда, наследственность, врожденная способность.

Abstract: This article describes the characteristics of the development of the

child's personality, the factors affecting the child's socialization, and the influence of education on the development of the personality. The level of development of our rapidly developing country is directly related to the education of the young generation. The social environment and education are important in the development of a person. Development is a physical, mental and social process in a person, which includes all innate and acquired quantitative and qualitative changes.

Key words: education, upbringing, development, individual, family, external environment, heredity, innate ability.

Tarbiya jarayonining markaziy figurasi – bu bola va uning shaxsi hisoblanadi. Maktabgacha yoshda bola umuminsoniy manaviy qadriyatlarga muvofiq shaxsiy madaniyat asoslari, uning negizini egallaydi. Shaxsiy madaniyat tushunchasiga bolaning atrof borliqdagi tortta asosiy soha: tabiat, inson qollari bilan yaratilgan predmetlar, ijtimoiy hayot korinishlari, shaxsiy hayot va faoliyati korinishlari kiradi. Inson manaviyati, madaniyati negizi – bu odamdagi shaxsiy insoniy boshlanish, umuminsoniy qadriyatlar (ezgulik, halollik, gozallik, haqiqat va h.k) va hayotiy faoliyat vositalari (borliq togrisidagi tasavvurlar, dunyoga tasir korsatish, voqea-hodisalarga hissiy baholovchi munosabat) majmuasidir.

Insonning rivojlanishi juda qiyin va murakkab jarayon hisoblanadi. Rivojlanish har qanday tirik organizmga, shu jumladan insonga ham xosdir. Rivojlanish tashqi va ichki omillar tasiri ostida boladi.

Tashqi omillarga: Insonni orab turgan tabiiy va ijtimoiy muhit, bolalarda malum shaxsiy jihatlarni shakllashtirishga qaratilgan maqsadli yonaltirilgan faoliyat kiradi.

Ichki omillarga: biologik omillar kiradi. Insonning rivojlanishiga tasir qiladigan omillar boshqariladigan va boshqarilmaydigan boladi. Bola rivojlanishi jarayonida turli faoliyatlarga duch keladi: oyin, oqish, mehnat, sport va boshqalar, turli kishilar bilan muloqotda boladi: ota-onasi, aka-ukasi, qarindoshlari, dostlari

va boshqalar bilan. Turli faoliyatlarda turli insonlar bilan muloqotga kirishish natijasida bolada ijtimoiy konikmalar hosil bo`la boshlaydi. Bolaning normal rivojlanishi uchun muloqotning ahamiyati juda kattadir.

Atrofdagilar – kattalar va tengdoshlar bilan bolalar va yoshlar ijtimoiy taminoti va himoyasi muloqot o'rnatish, ularning bahosi asosida bolada oz-ozining obrazi, Men, obrazi yuzaga keladi. Ijtimoiy rivojlanishning bu jihati bolada manaviy tasavvurlar va yetuk tuygular, axloq meyorlari shakllanishiga komaklashadi. Axloq qoidalarining shakllanishi har kungi tartibli mashg'ulotlar jarayoni, barcha turdagi bolalar faoliyatida sodir boladi. Malumki, bolalarda taqlid qilish qobiliyati rivojlangan boladi, ammo bazida axloq, xatti-harakatlarning manaviy mazmunini toliq anglay olmaydilar. Shuning uchun manaviy tajriba va axloqiy qoidalarni o'rganish: kattalarga hurmat, tengdoshlarga ijobiy munosabat, atrofmuhit, tabiat, buyumlarni asrash kabi konikmalarni shakllantirishga yordam berish zarur. Bolaning ijtimoiylashuviga ekologik omillar: suv, havoning ifloslanishi ham ta'sir krsatadi. Bugungi kunda salbiy ekologik omillar tayanch apparatining buzilishini, shizofreniya, qon kasalliklari kabi kasalliklarga olib kelmoqda, bolani ijtimoiylashish jarayonida bularning hammasini hisobga olish talab qilinadi.

Sotsializatsiya (ijtimoiylashuv) – uzluksiz va kop qirrali jarayon. Bu jarayon ayniqsa, bolalik va osmirlikda jadal kechadi. Agar bu jarayonni obrazli qilib uy qurilishi deb tasavvur qilsa, unda aynan bolalikda butun binoga poydevor qoyiladi va quriladi. Keyinchalik butun umr davomida faqatgina pardoqlash ishlari olib boriladi. Bolaning ijtimoiylashuv jarayoni, shaxs sifatida uning shakllanishi va rivojlanishi atrof-muhit bilan ozaro ta'sirda sodir boladi. Shaxs sotsializatsiyasining makro (grekcha makros «katta»), mezo – (mekos «orta») va mikro (mikros «kichik») omillarini farqlaydilar.

Makro omillar – inson yashaydigan mamlakat, jamiyat, davlat hamda dunyoviy planetar jarayonlar: ekologik, demografik, iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy va b.

Mezo omillar – etnik korsatmalarni shakllantirish, shaxsning milliy hayot va etnikaro munosabatlarning u yoki bu hollarini qabul qilishi, insonlarning oz xalqi tarixi va hozirgi hayoti haqida qarashlari va fikrlari; bola yashaydigan va Bolalar va yoshlar ijtimoiy taminoti va himoyasi rivojlanadigan mintaqaviy shart-sharoitlarning tasiri; yashaydigan joy turi (shahar, tuman markazi, qishloq); ommaviy kommunikatsiya vositalari va b.

Mikro omillar – yashash joyi va ijtimoiy muhitni tashkil qiladigan oila, talim muassasalari, tengdoshlar guruhi va b. Mana shu eng kichik muhitni, yani bola osadigan muxitni sotsium yoki mikrosotsium deb ataladi.

Sotsium (kichik muhit) – bola sotsiolizatsiyasi uchun muhim ahamiyatga ega. Bu yaqin ijtimoiy muhitni bola asta-sekin ozlashtiradi. Boshida u (bola), asosan, oilada rivojlanadi, song yangi muhitlarni ozlashtiradi – maktabgacha muassasalar, maktab, maktabdan tashqari muassasalar, ortoqlar davrasi, diskotekalar va h.k. Yoshi ulgaygani sari bola tomonidan ozlashtirilgan ijtimoiy muhit «hududi» tobora kengayib boradi. Bolaning sotsiumda rivojlanishiga ijtimoiy maqomning tasiri juda kata boladi. Ijtimoiy maqom tug‘ma, orttirilgan boladi. Tarbiya tarixan vujudga kelgan ijtimoiy hodisa bolib, xulqni boshqarish va belgilash kabi bir-birini talab etadigan va belgilaydigan tarkibiy qismlar axloqiy ong, axloqiy faoliyat va axloqiy munosabatlarning murakkab yigindisidir.

Inson jamiyatda bir vaqtda bir qancha orinlarni egallashi mumkin. Masalan, ayol kishi oqituvchi, rafiqqa, ona, qiz bolishi mumkin. Xayotiy davrlarda egallagan orni insonga muayyan bir talablarni qoyadi va shu bilan birga unga qandaydir huquqlarni beradi. Jamiyatda insonning ozini tutishi muayyan bir huquq va majburiyatlar bilan tavsiflanadi, sotsiologiyada bu ijtimoiy maqom deb ataladi. Bazi bir maqomlar bizga tugilishimizdan beriladi. Insonning ijtimoiy maqomi jinsi, millati, tugilgan joyi, ism-sharifi va boshqa omillardan kelib chiqadi. Bunday maqomlar tug‘ma yoki berilgan deb ataladi. Boshqalari esa insonning ozi mustaqil ravishda jamiyatda shaxsiy harakatlariga kora erishgani bilan aniqlanadi.

Masalan, pedagog, vrach, muhandis maqomini inson talab etilgan bilim yurtida oqigani, kasbiy tayyorgarlikni otib, asoslovchi hujjatga ega bolgani uchun oladi. Bu erishilgan yoki olingan maqom deb ataladi. Bolalar va yoshlar ijtimoiy taminoti va himoyasi maqom insonning jamiyatda ozini tutishini belgilaydi. Malum bir vaziyatlarda shaxs ozini istaganicha emas, balki oz maqomiga kora tutadi. Atrofidagi insonlar undan bu vaziyatlarda muayyan intizomni kutadi, yani inson muayyan bir rolni oynashga majbur. Masalan: ish faoliyatida xodim yoki rahbarga xos, shaxsiy xayot faoliyatida esa ota-ona, farzand, aka-uka, dost va h.k.ga xos intizomiy, kommunikativ harakatlar bajariladi. Shuning uchun inson maqomidan kelib chiqib kutilayotgan intizomiy harakat ijtimoiy rol deb ataladi. Jamiyatda ijtimoiy meyor va qadriyatlarga togri kelmaydigan maqomlar xam mavjud. Shuning uchun rivojlanish jarayonida bola pozitiv ijtimoiy rolni va shu bilan birga negativ rolni ham ozlashtirishi mumkin.

Pozitiv rolli maqomlar: oila azosi (ota va ona, buva va buvi, ogil yoki qiz, aka va singil, nevara), jamoa azosi (oquvchi, ortiq, dost, yetakchi), istemolchi (insonga ovqat, kiyim, oyoq kiyim va h.k), fuqaro (vatanni sevish, u bilan faxrlanish, vatanparvar bolish), mutaxassis (oqituvchi, vrach, iqtisodchi, muxandis va h.k).

Negativ rolli maqomlar: jinoyatchi, turli zararli odatlar (ichkilikbozlik, giyohvandlik, fohishalik va h.k).

Bola bilan malum rolda ozini tutish mexanizmi unga ijtimoiy munosabatlarga muvaffaqiyatli kirishib ketishni taminlaydi, har bir vaziyatga moslashib ketish imkoniyatini beradi. Individningbunday shart-sharotga moslashib ketishi jarayoni ijtimoiy moslashuv deb ataladi. Shaxs ijtimoiy munosabatlarda ham namoyon boladi. Aniqrogi, har bir odamning mehnatga, kishilarga, jamiyatga nisbatan munosabati ham turlicha ifodalanadi. Shaxsning axloqiy va faollik darajasiga xos sifatlari ham uni boshqalardan ajratib turadi. Shaxs haqida gapirilganda tabiiy holatda shunday

savol tugiladi. Har qanday odam shaxs bola oladimi, inson shaxs bolishi uchun nimalar qilishi kerak? Bu savolga shunday javob berish mumkin. Insonning ijtimoiy mavjudot sifatida shaxsga aylanishi uchun eng avvalo ijtimoiy hayot tajribalari va yaxshi Bolalar va yoshlar ijtimoiy taminoti va himoyasi tarbiya kerak boladi. Ana shunday omillar ta`siri ostida inson rivojlanadi va shaxsga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. F. Qodirova, Sh. Toshpo'latova, M. A'zamova Maktabgacha pedagogika T. : Ilm-ziyo. 2019-yil
2. Sodiqova Sh. A Maktabgacha pedagogika T. : Tafakkur bo'stoni
3. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi.
4. Ibuka Massari "Uchdan keyin kech" T. : Akademnashr 2019